

fuzáča zemlezoového predstavuje oválna, plytká komôrka medzi kôrou a drevom, v rámci ktorej prebieha celý vývoj larvy trvajúci asi 2 roky a tu sa i kuklí. Na kmienku jedného z odumretých zemlezočov o hrúbke 2,5 cm som na úseku od povrchu pôdy do výšky 15 cm napočítal 14 komôrok zoskupených tesne vedľa seba. Ich rozmery boli nasledovné:

dĺžka: 19 - 28 mm

šírka: 8 - 13 mm

hĺbka: 4 - 5 mm.

Tenká kôra zemlezoču poskytuje len slabú ochranu, čo je príčinou toho, že veľa lariev i kukiel zničia parazity, najmä lumok *Ephialtes gauronii*.

Praktická ochrana tohto pozoruhodného zástupcu karpatskej fauny musí byť zameraná na zachovanie biotopu v neporušenom stave, čo bude znamenať vylúčenie lesného porastu z intenzívneho obhospodarovania

prekategorizovaním do lesov osobitného určenia s vylúčením rozsiahlejších ťažobných zásahov, ktoré by mali za následok zničenie hostiteľskej rastliny.

Ing. Ján Profant

Literatúra.

Čaputa A., Holčík J., Berger Z., 1979: Atlas chránených živočíchov Slovenska. Bratislava.

Pecina P., Čepická A., 1982: Kapesní atlas chránených a ohrozených živočíchů. Praha.

Heyrovský L., 1955: Tesaříkovití - Cerambycidae. Fauna ČSR. Praha.

Roubal J., 1936: Katalog Coleopter Slovenska a Podkarpatské Rusi. Díl II. Bratislava.

Havelka J., 1964: Příspěvek k poznání Coleopter Slovenska. Ac. rer. natur. Mus. nat. Slov., 10.

Komerčná entomológia - vážna hrozba pre mnohé druhy hmyzu

Prvé úvahy o ochrane živočíchov sa objavili v stredoveku. Samozrejme, vtedy sa diskutovalo nanajvýš o ochrane poľovnej zveri alebo vtáctva. Hmyz a ostatné tzv. nižšie živočichy boli prakticky úplne mimo pozornosti. K jedným z prvých propagátorov ochrany hmyzu v Európe patrili prof. Roubal, ktorý pôsobil za 1. Československej republiky v Banskej Bystrici. Od Roubalových čias až dodnes sa za hlavný problém v ochrane hmyzu (i živočíchov vôbec) považuje ničenie a deteriorácia biotopov. Zberateľská aktivita entomológov býva hodnotená ako podružný faktor. Znamenalo by to, že zber hmyzu v teréne niekoľkými entomológmi by nemal vážne ohroziť populáciu nejakého druhu motýľa, chrobáka a pod. Áno, citlivý a ohľaduplný zber pre vedecké účely v žiadnom prípade nie. Ale doba sa zmenila a my sme začali čoraz častejšie používať slovo trhový...

Komerčne orientovaná entomoló-

gia existovala i za socializmu, pravdaže, vo veľmi obmedzených dimenziách. Situácia sa začala zhoršovať v 80-tych rokoch. Prvým signálom bola postupná zmena charakteru tzv. výmenných entomologických dní. Tieto akcie roky predtým prebiehali ako vydarené a užitočné stretnutia entomológov, kde účastníci mohli konzultovať sporné problémy, kúpiť si literatúru alebo obohatiť svoju zbierku formou výmeny. Výmenné dni sa však postupne menili na predajné a zanedlho po zmene politickej situácie sa začal otvorené a bez prikras používať výraz burza.

Najnovší vývoj ukazuje, že vetu z 1. odstavca treba trochu poopraviť: zber hmyzu v teréne nemôže váž-

● *Menophilus cylindricus* bol novšie zistený len na jednej lokalite na strednom Slovensku. Českí "kolegovia" si však naňho i tak "došlápli". Tento druh vyžaduje prísnu zákonnú ochranu.

Foto: I. Jančok ml.

ne ohroziť populáciu väčšiny druhov hmyzu. Predovšetkým nemôže ohroziť hojné druhy (ktoré majú obvykle širšiu ekologickú valenciu), ale i väčšinu stenoečných a vzácných druhov, ktoré sú však maličké, exteriérom nenápadné a ťažko identifikovateľné. Horšie sú však na tom druhy vzácné, stenoečné (niekedy i reliktného charakteru), ktoré sú väčšie, farebne alebo skulptúrami nápadnejšie a najmä - určiteľné bez

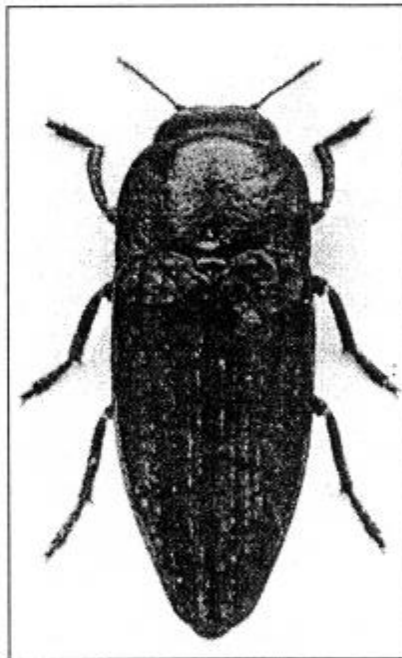

väčších problémov. A z tejto skupiny majú vyslovenú smolu tie druhy, ktoré si vyslúžili "punc" tzv. špek, ktoré medzi entomologickými filatelistami (pretože použiť slovo entomológ by bol kompliment) idú na dračku.

Mnohé druhy, predovšetkým z radov motýľov a chrobákov, sú vážne zraniteľné a v niektorých prípadoch i ohrozené rozmáhajúcou sa komerčnou entomológiou. Zaoberať sa touto problematikou komplexne by bol námet i pre dizertačnú prácu. Preto som sa snažil v tomto príspevku na vybraných príkladoch upozorniť na nebezpečenstvo ohrozenia unikátnych genofondových hodnôt v dôsledku komerčne orientovaných entomologických aktivít. V závere by som chcel zhodnotiť celkovú situáciu z pohľadu škodlivosti tohto dekadentného trendu pre vedu a načrtnúť niektoré legislatívne riešenia.

Ku komerčne najatraktívnejším skupinám chrobákov patria krasone (*Buprestidae*). Mnohé druhy krasonov patria k vzácnym a veľmi vzácnym druhom, ktoré sa objavujú iba sporadicky v najzachovalejších, obvykle teplých biotopoch Slovenska. Typickým reprezentantom takýchto chrobákov je *Sphaenoptera antiqua* (L.). Ide o vyslovene mediteránny až pontomediteránny druh, ktorý na najzachovalejších stepných biotopoch južného Slovenska dosahuje najsevernejšiu hranicu svojho areálu. Slovenské populácie tohto druhu sú veľmi zraniteľné vzhľadom na svoju extrémnu, najsevernejšiu polohu. *Sphaenoptera antiqua* bola zistená len na niekoľko málo izolovaných lokalitách - napr. Roubal (1936) cituje len dva staré nálezy zo Štúrova a Plešivca. V Červenej knihe bývalej ČSFR (Škapec et al; 1992) je zaradená do kategórie E a sú tu citované aj novšie nálezy z Poiplia. V Rakúsku patrí k druhom ohrozeným vyhynutím (Franz, 1983). Ochrannársku verejnosť v nedávnej dobe pobúrili udalosti okolo objavenia novej lokality tohto druhu neďaleko

Veľkého Krtiša. Táto lokalita bola prednedávnom objavená českými (!) entomológmi a už 2-3 roky isté "partie" presne v dobe výskytu poriadajú intenzívny koncentrovaný lov na tieto krasone. Pracovníci Slovenskej agentúry životného prostredia (ďalej SAŽP) už boli o tejto veci informovaní minulý rok, ale ani tohtoročnému rabovaniu cudzích štátnych príslušníkov neboli schopní zabrániť, a to napriek tomu, že:

● *Sphaenoptera antiqua* z istej juhoslovenskej lokality, ktorú pre istotu neuviediem... Foto: J. Jančok ml.

- je v platnosti § 42 Zákona o ochrane prírody a krajiny č. 287 z roku 1994, na základe ktorého je na každý entomologický výskum spojený so zberom potrebné povolenie OÚŽP (takéto potvrdenie, samozrejme, nikto zo spomínaných "entomológov" nemal);
- lov krasonov bol realizovaný na lokalite, ktorá sa pripravuje na územnú ochranu (návrh je v štádiu projektu);
- Sphaenoptera antiqua* je podľa (žiaľ, ešte neplatnej) vyhlášky prísne chráneným druhom. Pribuzná čelad' kováčikovitých

(*Elateridae*) sa v poslednej dobe teší veľkej pozornosti medzi serióznymi, ale žiaľ, i medzi komerčne orientovanými entomológmi. Mnohé druhy možno vidieť na burzách s dosť vysokými "cenami" za 1 kus: 60, 80, ale i viac ako 100 korún (slovenských i českých, podľa toho, kde sa burza koná). Samozrejme, sú to opäť druhy najvzácnejšie a najviac ohrozené, napr. *Limoniscus violaceus* (Müll.), *Megapenes lugens* (Redtb.), *Brachygonus megerlei* (Lac.), *Podeonius* (= *Anchastus*) *acuticornis* (Germ.), *Elater ferrugineus* L. a i. K najviac komerčne atraktívnym kováčikom Slovenska (i strednej Európy) však patrí *Ampedus quadrisignatus* (Gyll.). Tento druh sa vyskytuje veľmi lokálne a vzácne v teplých starých pralesovitých dúbavách. Larva sa vyvíja v odumretom dubovom dreve v štádiu tmavočervenej hniloby, povrch kmeňa však musí tvoriť ešte kompaktné drevo. *Ampedus quadrisignatus* patrí k najviac ohrozeným kováčikom strednej Európy: v Maďarsku (Varga et al., 1990) i v Rakúsku (Franz, 1983) je zaradený k druhom ohrozeným vyhynutím. I na Slovensku je považovaný za ohrozený druh (Škapec et al., 1992) a zdá sa, že jeho abundancia má trvale klesajúci charakter. Roubal (1936) cituje štyri lokality zo Slovenska: Prašice pri Topoľčanoch, Tovarniky, Zlatovca a Rimavskú Sobotu, tieto staré údaje však, pokiaľ viem, neboli novšie potvrdené. Jednou z posledných lokalít v strednej Európe, kde je možné tento faunistický klenot nazbierať pri troche šťastia vo viacerých kusoch, je NPR Boky pri Budči. To je však každým rokom ťažšie. Každý rok totiž badať úbytok vhodných habitatov pre život tohto druhu. Pozornému návštevníkovi rezervácie neunikne, že čoraz viac vhodných dubov je rozpilených (!) a práchnivejúce drevo zvnútra je vybraté a kúsok po kúsku prehliadnuté. A na burze v Martine, Bratislave alebo Prahe, no vraj aj v Mníchove sa občas objaví početná

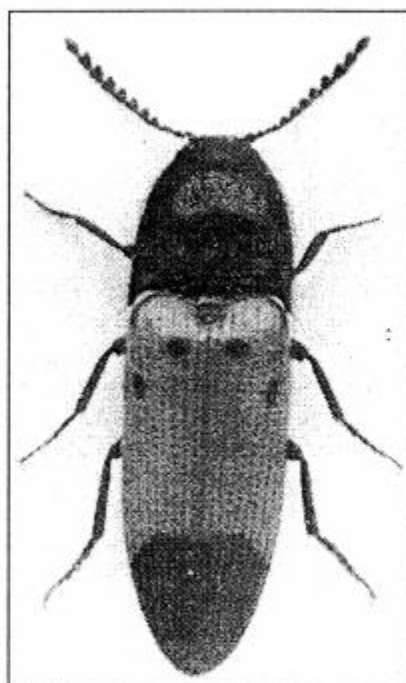
séria napichaných exemplárov *Ampedus quadrisignatus* obvykle s lokalitou Zvolen (!) s "cenovkou" 200 až 300 Sk či Kč, resp. 80 až 100 DM! Predávajúci je na 90 % občanom Českej republiky a skutočnosť, že kriticky ohrozený druh získal v prísnej rezervácii na území iného štátu, ho vôbec nevzrušuje...

Komerčne azda najviac atraktívnu čeladou sú fuzáče (*Cerambycidae*). Mnoho druhov fuzáčov patrí k vzácnym a ohrozeným druhom, ktoré ustupujú v dôsledku deteriorizácie biotopov, ale i hromadného odchytu na komerčné účely. Najviac sú takto ohrozené druhy s veľmi lokálnym výskytom: *Semanotus ruscicus* (F.), *Chlorophorus hungaricus* (Seidl.), *Brachyta* (= *Evodinus*) *interrogationis* (L.), *Leptura* (= *Strangalia*) *thoracica* Cr., *Oberea euphorbiae* (Germ.), *Phytoecia hirsutula* (Fröl.), *Ph. argus* (Fröl.) a i. K ohrozeným druhom však patrí, žiaľ, aj karpatský endemit *Pseudogaurotina* (= *Gaurotes*) *excellens* (Brancs.). Žije lokálne a vzácné v prírodne zachovalých horských oblastiach. Larva sa vyvíja výhradne v zemoleze čiernom (*Lonicera nigra*). V literatúre (Roubal, 1936; Heyrovský, 1955) je citovaných viac nálezov, hlavne z Vysokých a Nízkych Tatier a z Malej a Veľkej Fatry; novšie bol zbieraný len ojedinele a sporadicky. Aj tento druh je slovenskými, ale najmä českými "entomológmi" intenzívne vychytávaný pre komerčné účely, opäť väčšinou v prísnych rezerváciách! Navyše ide o druh prísne chránený podľa ešte platnej i podľa navrhovanej vyhlášky!

Kto sleduje dianie na entomologických burzách, musel si všimnúť hrozivý trend - v krabiciach s napichanými cenovkami začínajú popri krasoňoch, fuzáčoch, veľkých bystruškách a májkach pribúdať aj druhy z "nekomerčných" čeladi, ako napr. *Eucnemidae*, *Anobiidae*, *Trogositidae*, *Erotylidae*, *Colydiidae*, *Melandryidae*, *Tenebrionidae*... Pritom ceny za niektoré tieto komerčne

vraj menej atraktívne chrobáky nie sú malé - napr. *Nemosoma caucasicum* Mén. "stojí" 400 Sk. Pokiaľ bude tento vývoj pokračovať, môžu sa prakticky všetky vzácne druhy stať objektom pozornosti kšeftárov s hmyzom!

Komerčná deformácia entomológie nie je tak okrajový a banálny fenomén, aby sme si mohli dovoliť ho prehliadať. Naopak, ochranári i skutoční entomológovia by sa mali tým-

● *Ampedus quadrisignatus* z NPR Boky ide na českých i nemeckých burzách "na dračku".

Foto: I. Jančok ml.

to trendom vážne zaoberať. Východisko treba hľadať, pretože:

1. Komerčná entomológia sa orientuje práve na najvzácnejšie a obvykle i najohrozenejšie druhy. Škodlivé však nie je len opakované dlhodobé vyzbieravanie vzácných druhov. Niektorí "entomológovia" sú tak bezohľadní, že chcú získať "ozaj všetko" i za cenu systematického likvidovania vhodných habitatov - v mnohých chránených územiach (nielen v NPR Boky) môžeme nájsť rozpillené a na malé kúsky ro-

zobraté stromy, olúpanú kôru, vyhádzané obsahy dutín... Na niektorých známych xerothermnych lokalitách neostane v priebehu roka azda ani jeden kameň neobrátený. Mikrobiotopy citlivých stenotopných druhov sú tak stále narušované a ničené. Komerčializácia však negatívne vplyva i na samotnú entomologickú vedu:

2. Na Slovensku (ale i v Čechách) vzniká absurdný jav, ktorý by sa dal označiť ako strach z publikovania. Veru, entomológovia sa budú pomaly musieť báť publikovať faunistické údaje, hlavne nové lokality vyhlásených "špekov". A nemusí to byť len *Sphaenoptera antiqua*. Pred časom som publikoval nález veľmi vzácného potemníka *Menephilus cylindricus* (Hbst.). Krátko na to sa objavili série tohto druhu na vtedy ešte výmenných dňoch v Prahe. Keď som asi o dva roky prišiel na lokalitu, našiel som dubové vývraty odkôrnené a rozbité... Nevieam, ale desí ma perspektíva doby, keď bude publikovanie lokality každého vzácnejšieho druhu rizikom pre prírodu...

3. Niektorí "entomológovia" v snahe o utajenie "svojich" lokalít píšu na lokalitné štítky zámerne falošné lokality, alebo (v lepšom prípade) svoje nálezy lokalizujú zámerne nepresne - *Ampedus quadrisignatus* z NPR Boky sa objavuje na burzách obvykle s lokalitou "Zvolen". Aká je potom vedecká hodnota takýchto údajov? Možno potom vôbec materiál získaný na burze vieryhodne citovať vo vedeckých prácach?...

4. Komerčné trendy však v podstate menia, deformujú a vnútorne rozkladajú samotnú podstatu entomológie. Zámerom a cieľom vedeckej entomológie (tak, ako to svojim životným odkazom definoval prof. Roubal) je **poznanie a ochrana** jednotlivých druhov hmyzu, resp. celých spoločenstiev. Súčasná entomológia (u niektorých jednotlivcov) sa podobá skôr zbieraniu známok, a jej cieľ je chorý, pretože degradoval na **vlastnenie** mltvol napichaných v

krabiciach. A isti ľudia na tomto profitujú...

Pre nápravu situácie bude treba urobiť isté opatrenia:

1. Vychádzajúc zo zákona NR SR č.287/1994 Z.z. zakázať entomologické burzy a podobné akcie. Obchodovanie s prírodninami by malo byť okrem povolených prípadov (legálny predaj zbierok múzeám) vylúčené. K iniciátorom zavedenia takýchto legislatívnych opatrení by popri SAŽP mala patriť, prirodzene, hlavne Slovenská entomologická spoločnosť pri SAV (ďalej SES). Žiaľ, na poslednom valnom zhromaždení SES na jar tohto roku neboli podniknuté žiadne kroky proti komercializácii entomológie, hoci na to bol daný písomný podnet!

2. V entomologicky najatraktívnejších chránených územiach zaistiť aspoň počas hlavnej sezóny (máj až júl) strážnu službu. Samozrejme, mali by to byť osoby ozbrojené a vybavené náležitými právomocami, ako je to vo viacerých národných parkoch a rezerváciách na Západe.

3. Spolupráca SAŽP s orgánmi činnými v trestnom konaní a s colnou políciou. Veď hromadné odchyty chránených druhov po vyčistení straty podľa novej vyhlášky predstavujú päť i šesťciferné čiastky! Nelegálne pôsobiaci "entomológ" z iného štátu by mal pri opúšťaní republiky dostať do pasu razítko "nežiaduca osoba".

Svojim príspevkom by som chcel dosiahnuť, aby sa vo veci komerč-

nej entomológie už konečne začalo niečo robiť. Pokiaľ nie, bude zanedlho väčšina dokladového materiálu slovenského hmyzu uložená v zahraničných, predovšetkým českých múzeách...

PaedDr. Valerián Franc, CSc.

Summary

This article deals with negative trends of commercialization in entomology. Commercial entomology is very harmful for genofund of rare and endangered insects, but also for entomological science itself. The author gives an outline of legislative and practical implements to solve this problem: it is necessary to assure the guard service in the most attractive protected territories and to make entomological markets illegal.

Príspevok popredného odborníka na ochranu hmyzu nastoľuje aktuálnu a mimoriadne závažnú problematiku narastajúcej komerčnej entomológie. Je to vážny problém, ktorým je potrebné sa seriózne zaoberať a hľadať východiská ako ho riešiť. Niektoré opatrenia navrhuje autor príspevku. Prvoradé je zabezpečenie účinnej legislatívnej ochrany. Čiastočne tomu pomôže vyhláška MŽP SR o ochrane chránených druhov rastlín a živočíchov, ich spoločenskom ohodnotení a medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a

Literatúra

Franz H., 1983: *Rote Liste der in Österreich gefährdeten Käferarten (Coleoptera), Hauptteil, p. 85-122. In Gepp. J. (ed.), Rote Listen gefährdeter Tiere Österreichs. - Bundesministerium für Gesundheit und Umweltschutz, Wien, 242 pp.*

Heyrovský L., 1955: *Tesaříkovití - Cerambycidae. Fauna ČSR, 5. Nalad. ČSAV, Praha, 347 pp.*

Roubal J., 1936: *Katalog Coleopter (brouků) Slovenska a Podkarpatské Rusi, 2. - Učená spol. Šafárikova v Bratislave, Státní tiskárna Praha, 434 pp.*

Škapec L. (ed.), 1992: *Červená kniha ohrozených a vzácných druhov rastlín a živočíchov ČSFR, 3. Bezstavovce. - Príroda, Bratislava, 152 pp.*

Varga Z. (ed.), 1990: *Vörös könyv. - Akadémiai kiadó, Budapest, 314 pp.*

rastlín (CITES), ktorá je v štádiu prípravy. Táto právna norma však nemôže vyriešiť problém v celej svojej šírke. Aj tu bude určite potrebná spolupráca profesionálnych pracovísk ochrany prírody, nielen SAŽP (pretože problém sa takisto týka správ národných parkov), ÚŽP a ďalších subjektov z radov dobrovoľných ochrancov prírody i vedecko-výskumnej základne. Preto privítame stanoviská, názory a konkrétne návrhy ďalších odborníkov na aktuálnu problematiku komerčného zneužívania entomológie.

Redakcia

Odchovňa sokolov v Rozhanovciach

Na rozhraní okresov Prešov a Košice, v Košickej kotline, v katastrálnom území obce Rozhanovce bolo Univerzitou veterinárneho lekárstva v Košiciach vybudované Účelové zariadenie pre chov rýb, včiel a zveri, ktorého súčasťou sa po rozdelení ČSFR stala aj odchovňa sokolov. Pri delimitácii majetku medzi SR a ČR došlo aj k presunu sokolov sťahovavých a sokolov rárohov.

Vzájomnou dohodou medzi UVL ÚZ a Vojenským veterinárnym ústavom (VVÚ) vznikli predpoklady pre úspešný umelý odchov sokolovitých dravcov. Po zvážení všetkých skutočností ako bolo dobré materiálne - technické zabezpečenie odchovných voliér, odborná garancia, zabezpečenie finančných prostriedkov zo strany UVL ÚZ a VVÚ, vhodná genetická základňa pre reprodukčný odchov, s vedomím zaradenia obidvoch druhov sokolov medzi kriticky ohrozené druhy, chránené aj medzinárodnými konvenciami, rozhodla Slovenská komisia pre ŽP (predchodca MŽP SR) v r. 1991, vydať oprávnenie na chov chránených druhov dravcov. Toto